

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3698>

KIRGIZCADAN TÜRKÇEYE ALKIŞ SÖZLERİN AKTARIMINDA ÖNE ÇIKAN ETNOLENGÜİSTİK UNSURLAR*

KEY ETHNOLINGUISTIC ELEMENTS IN TRANSLATING PRAISE WORDS FROM KIRGHIZ TO TURKISH

Ali DAŞMAN**

Öz

Aynı dil ailesine mensup dillerden bir diğerine aktarım yapılırken çevirmenin/tercümanın her iki dile de hâkim olmasının yanında her iki kültürü de yakından tanıması ve aktarma yaptığı dilin/lehçenin yaşandığı coğrafyada yaşaması kendi açısından avantajlı olacağı şüphesizdir. Çevirmen kendini dinleyen ya da okuyuculara da aktarma yaptığı dilin daha güzel anlaşılmasını sağlayacaktır. Okuyucu ya da dinleyici okuduğu, dinlediği metinde kendini bulacak, çeviri kokmayacaktır. Okuduğundan ve dinlediğinden zevk alacaktır. Kendi değer yargılarının diğer toplumda da benzerlikler olduğunu keşfedecektir.

Bu makalede Kırgızca kullanılan bazı alkış sözlerin Türkçeye aktarımında öne çıkan toplum dilbilimsel özelliklerin yanı sıra alkış sözlerin, yapı ve anlam özellikleri ele alınacaktır. İncelediğimiz alkış sözlerde Kırgız ve Türk toplumunun kültürel kodlarının alkış ve kargış sözlerde kendini gösterdiği kanısı ortaya çıkmıştır. Ancak konunun geniş olması dolayısıyla burada sadece alkış sözlerine yer verilecektir.

Alkışlar bir toplumda kuşaktan kuşağa sözlü/yazılı olarak aktarılan, kalıplaşmış özlü sözlerdir. Söylenmesi ve akılda tutulması kolay olduğu gibi dinleyicinin/ okuyucunun da hoşuna gider. Konuşan kişi yeni bir söz üretme ihtiyacı duymaz. Zaten o zihninde hazırdır. Gerektiği zaman söz arasında ağızdan dökülür. Alkış sözler konargöçer toplumun izlerini de taşır. Kendini diğer toplumlardan ayırt edici özelliğin yanında taşıdığı kültürün bir yansıması olarak karşımıza çıkar.

Anahtar Kelimeler: Alkış Sözler, Aktarma, Türkçe-Kırgızca, Kalıp Sözler.

Abstract

When translating from one language to another in the same language family, the translator/interpreter who has a good command of both languages, who knows both cultures well and lives on a land the people of which speak the language/dialect he/she translates from, will certainly be advantageous on his/her part. The translator will then be able to help the listeners or the readers get a better understanding of the language he/she has translated. The readers or listeners will find themselves in the text they are reading or listening and it won't feel like a translation. In this way, the readers or listeners will enjoy what they are reading or listening. They will discover that their own value judgments are similar with those of other societies, indeed.

In this article, structural and semantic features of certain praise words in addition to the socio-linguistic features that come to the forefront in their translation from Kirghiz to Turkish language, will be discussed. For the praise words we studied it was concluded that the cultural codes of Kirghiz and Turkish societies manifested themselves in the words of praise and curse. However, since the subject is broad, only the praise words will be discussed here.

Praise words are conventional sayings that are inherited in a society from generation to generation in oral/written form. They are both easy to say and keep in mind and are enjoyed by the listeners/readers. The speaker does not need to produce a new word. The words are already available in mind. When needed, the words just trip off the mouth. Praise words bear the traces of a nomadic society, as well. It presents itself as a reflection of the culture it bears as well as a distinctive feature distinguishing one society from another.

Keywords: Praise Words, Translation, Turkish-Kirghiz, Conventional Words

* Bu makale 8-9 Kasım 2012 tarihlerinde Bışkek'te Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, Mütercim-Tercümanlık Bölümü tarafından düzenlenen III. Uluslararası Tercümanlık ve Geleceği Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuş ve genişletilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, el-mek: ali.dasman@cbu.edu.tr, alidasman@hotmail.com

Giriş

Dil olgusu doğal diller düzleminde binlerce biçime bürünmekle kalmıyor, her doğal dil de kendi içinde değişik yönlerden büyük bir çeşitlilik ve ayrımlaşma içeriyor. Bu nedenle, belli bir topluluk çerçevesinde, ancak ayrılıklardan soyutlanmış biçimiyle bir dilin ortak dil niteliklerinden söz edilebilir (Vardar, 2001, 19). Bireylerin birbirleriyle daha rahat anlaşabilmeleri ve iletişim kurabilmeleri, duygu ve düşüncelerini kendi anadillerinde daha rahat ifade edebilmeleri ile mümkündür. Ancak, her ne kadar dil seslerden örülmüş bir bütün gibi algılsa bile önemli olan bildirişimde bulunan insanların zihninde oluşan anlamdır, iletilmek istenen mesajlardır. Bu bakımdan dilsel öğeler anlam aktardıkları orantıda simgesel ya da göstergesel nitelikli olabilir. Böylece “her dilsel çevrede kendine özgü bir varlığı olan, her toplumsal ortamda özel bir görünüme bürünerek ayrımlaşan bir dizge, bir tür düzgülü (kod) oluşturur” (Vardar, 2001, 18).

Dili toplumdan nasıl ayrı düşünemeyiz kültürü de dilden ayrı düşünemeyiz. Dili, bir dilsel topluluğun iç ayrımlaşmaları bakımından değil, ayrı diller kullanan toplulukların ekinsel ayrılıkların göstergesi olarak değerlendirmek gerekir. Örneğin, (Vardar 2001’den naklen Sapir- Whorf) belli bir ekinsel çevrenin dili ile “dünya görüşü”, dünyaya bakış açısı arasında bir bağ vardır (Vardar, 2001, 169). Onun için her dilin, dış gerçekliği kendine özgü biçimde düzenleyerek bireylerin dünyaya bakışını şekillendirdiği söylenebilir.

Her dilsel topluluk tarihsel süreçte diğer topluluklarla doğrudan ya da dolaylı olarak - siyasi, ekonomik ve kültürel- ilişkiler kurarak yaşamlarını sürdürür, bu süreç içerisinde de o topluluklarda etkileşim meydana gelir. Bu etkileşimin sonucunda da o dilsel toplulukların dünyaya bakış açısının, örf - âdetlerinin, dinî inançlarının, kısacası yaşam tarzlarının şekillenmesine neden olabilmekte ve o toplumdaki bireylerin kullandığı dilde de sürekli, az ya da çok fark edilir bir değişimden söz edilebilir.

Bir dilsel topluluktaki bireylerin bildirişimde bulunurken kendi duygu ve düşüncelerini, mutluluklarını, dilek ve temennilerini, öfke ve kızgınlıklarını daha etkili bir biçimde iletmek için deyim, atasözü, alkış - kargış sözlerden vs. yararlandığını söylemek mümkündür.

Bu makalede, Kırgızca ve Türkçede kullanılan ve sadece insanlar için söylenen *Alkış Sözleri* aktarım boyutu ve aktarmadaki etnolengüistik unsurlar ele alınmaya çalışılacaktır. Konunun daha iyi anlaşılması açısından alkış kavramı ve özellikleri hakkında durulacaktır.

1. Alkış Kavramı ve Özellikleri

Alkışlar, bir toplumun kültürünü oluşturan maddî ve manevî değerlerin dildeki yansımasıdır. Diğer taraftan dildeki özlü, anlamlı ve kalıplaşmış sözlerdir.

Alkışlar, halk edebiyatının bugün için sınırları oldukça daralmış, belirli bir kontekst içinde kullanılan ve daha ziyade nezaket ifade eden türlerinden biridir. Alkışlar, atasözleri ve deyim gibi insanların konuşmalarında, özellikle ifade bulmakta güçlük çektikleri an kullandıkları kalıp sözlerdendir. Konuşmaya canlılık katar, duyguları ifade etmeyi güçlendirir. (...) Bu sözlerde o topluma ait maddî ve manevî kültürü, inançları, değer yargılarını görürüz (Duymaz, 2000, 15).

Kalıplaşmış dil birimlerini bazı özellikleriyle yeni baştan üretilen cümlelerden, ifadelerden ayırmak mümkündür. Bu özellikler, kalıplaşmış olma, değişmece anlamla kullanılma, tanınır bilinirlik, kullanım sıklığı, ses tekrarları ve ahenk, kültürel boyut ve zihinsel üretim ve algılanma sürecindeki avantajları olarak sıralanabilir (Gökdayı, 2012, 661). Diğer taraftan İnsanların sevinmesi, üzülmesi, hoşnutsuzluğu, sinirlenmesi, memnun oluşları sadece dış görünüşlerinde değil, ifade tarzlarında ortaya çıkmaktadır. Kişinin bu duygularını dışardan far etmek zordur. Bunu bilmek için bir dürtüye ya da başka bir nesneye ihtiyaç duyulmaktadır (Sarıkov, 2017, 39).

Alkış ve kargışlar sözlü edebiyat ürünleri olması dolayısıyla, aynı zaman da sözlü kültürün yüzyıllar boyu süzgeçten geçerek kuşaktan kuşağa aktarılacak günümüze kadar gelmiştir. Bunların bazıları günümüze ulaşmış ve değerini hala korumakta bazıları ise gelişen teknoloji ve kentleşme ile birlikte unutulmaya yüz tutmuştur. Bu bakımdan“...kültürel kodların yeniden üretilmesi açısından önemli bir yere sahip olan alkış ve kargışlar da bu anlamda, içinde yer alan bilgilerin anımsanmasını ve aktarımını kolaylaştıran söz sanatlarıyla yoğrulmuş olan “sözlü bir ansiklopedi” işlevi görür” (Terzioğlu, 2007, 35).

Alkışlar kargış sözlerinde olduğu gibi Kırgızca ve Türkçede emir, dilek-istek kipi eklerinin yardımı ile kullanılır. Aynı zamanda deyim (Krg.: Turuktuu Söz Aykaştarı-Kalıp söz) olarak kabul edilmektedir. Kısacası alkış- kargış sözler dilimizde, özellikle konuşma dilinde kalıplaşmış, hazır halde bulunurlar.

Alkışlar deyim özelliği taşıdığından

- a) iki ya da daha fazla bileşenden oluşması,
- b) kalıplaşmış olması,
- c) konuşma dilinde hazır materyal olarak kullanılması ve tekrar edilebilirliği,
- d) leksik-semantik açıdan bir bütünlük taşıması,

e) gramatik yönden cümlelerin bir ögesi olarak kabul edilmesi ve bir sözcük türüne ait olması gibi özellikler taşır. (Egemberdiev, 2009, 23-24). Diğer taraftan alkış ve kargışlar deyim özelliği taşıdığından “en az iki veya daha fazla sözcüğün tarihi süreç içinde kullanım şart ve biçimlerine dayalı olarak, ilk/başat anlamlarını yitirip bir kavram ifade etmek üzere parçalanmaz bütüne dönüşen kalıplaşmış sözcük öbekleşmesidir” (Güngör, 2018, 11).

Alkış ve kargış sözler kalıp sözler olduğu için “belirli bir kalıp söz, belirli şartlar altında ve belirli bir durumda kullanım gerektirir. ‘Hoşçakalın’ kalıp sözü, iletişim ortamında bir süre için veya daimi olarak birbirinden ayrılan kişiler tarafından söylenebilir. Yeni karşılaşma esnasında söylendiğinde son derece uygunsuz ve olumsuz bir iletişime sebep olacaktır” (Yazıcı Ersoy, 2011, s. 9). Yukarıda da anlaşılacağı üzere alkış ve kargış sözler durağan öbeklerdir. (Yılmaz 2018’den naklen Vladimir M. Pavlov) Durağan öbekte konuşan, onu meydana getiren kısımlardan bu öbeği kurmayıp bir bütün halinde hafızasından çıkarır (Yılmaz, 2018, V (II), 265).

Alkış sözlerde özellikle kutlamalarda Kırgızcada olduğu gibi Tatarcada da Rusçanın etkisi görülmektedir. “... dilin toplum hayatındaki kullanımında önemli bir yeri tutan kalıp ifadelerin, ilişki sözlerinin ve soru ifadelerinin Rusçanın tesirine maruz kalmasına sebep olmuştur. Meselâ, Türkiye Türkçesinde “Yeni yılınız kutlu olsun!” ifadesi Tatar Türkçesinde “Yaña yıl belen (RTR, 162)” şeklinde söylenmektedir. Bu ifade Tatar Türkçesine Rusça “S novim godom!”dan aynen geçen bir kavram tercümesidir” (Alkaya, 2002, 45). Kırgızcada da “Жаны жылыңыз менен!” şeklinde aktif olarak kullanılmaktadır. Bu etkiyi diğer Türk lehçelerinde de görmek mümkündür.

Kırgızlarda konuşma dilinde birileri buluştuğunda, ayrıldığında, selamlaştığında aşağıdaki dilsel formları kullanırlar. Örneğin, bir araya gelindiğinde, hal hatır sormada Саламатсызбы, Саламатсыздарбы, Кандайсың, Кандайсыңар, Ассолоомалейкум, Алейкума ассалоом, Алексалам gibi sözler kullanılır. Ancak her gün görüşen kişiler ayrıldıklarında «Жакшы барып келиңиз» «Көрүшкөнчө саламатта болуңуз», «Аман-эсен барыңыз» demek hoş karşılanmaz. Üslupbilimsel olarak doğru kabul edilmez. Bunun yerine «Жакшы калыңыз», «Саламатта калыңыз» , «Жакшы эс алыңыз» şeklinde söylemek yerinde olur. (Abilkasımova, 2017, 10).

Türkçeden yabancı dillere veya yabancı dillerden Türkçeye çeviri yapan kişi çevirmen, Türk yazı dillerinden birbirine metin düzeyindeki aktarmaları yapan kişi ise aktarıcı (veya başka bir kelime de düşünülebilir) olarak bilinmelidir. Gerek çeviri, gerekse aktarma yapan kişi, kaynak ve erek dilleri bilmenin yanı sıra, genel filolojik hazırlığa ve özel bir yaratıcılık yeteneğine sahip olmalıdır. Çünkü çeviri ikinci bir yaratıcılık, aktarma işi ise ayrıca bir yazarlıktır (Musaoğlu, 2003, 4).

Çeviri sürecinde orijinal şartların, konu hakkındaki bilginin hangi dilsel kaynaklar aracılığı ile verildiği önemlidir (Kencebaev, 2003, 15).

Bir çevirmenin alkış ve kargış sözlerin leksik-semantik, stilistik, gramatik ve sentaktik özelliklerini iyi bilmesi, çeviri ya da aktarma yaparken kendisine kolaylık sağlayacaktır. Bunun yanında “çeviri, kaynak dilin ve erek dilin kültürel düzeylerinin bilinciyle, ağırlıklı olarak anlamı anlamına ve kelimesi kelimesine yapılı” (Musaoğlu, 2003, 3). Ancak Alkış ve Kargış sözlerin deyimlerde olduğu gibi kaynak dilden erek dile, erek dilden kaynak dile kelimesi kelimesine aktarılması mümkün değildir.

Alkışların diğer özellikleri ise,

- a) aktarmada ya da çeviride bir dilden diğer dile kelimesi kelimesine aktarılamaması/çevrilememesi,
- b) erek dilde ya da ana dilde konuşanlarda tam anlam uyandırması,
- c) herhangi bir sözcüğe eşdeğer oluşu, başka bir ifade ile dilsel verilerle toplumsal olguların birbirine koşut değişkenliğinin olmasıdır.

Alkış sözler bütün dillerde olduğu gibi Kırgızca ve Türkçede de kültürel mirasın izlerini taşır. Bu ortaklık hem tarihî hem kültürel hem de dinsel inancın ortak özellikler taşımasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Kırgızcada memnuniyet ifadesi taşıyan ve büyüklerin küçükleri şımartmak ve koruma amaçlı söylediği “Алдына кетейин, бөйрөгүмдү чабайын, балекетиңди алайын-Kurban olayım,” gibi alkışlar

çok eskiden beri söylenegelmektedir. Örf-âdet özelliği taşıyan “Күш боо бек болсун! - Allah bir yastıkta kocatsın!, Allah başa kadar versin!” sözü evlenen damada ve yakınlarına kutlama amaçlı; yeni çocuğu olanlara ve yakınlarına «Бешик боо бек болсун!-Allah analı babalı büyütün!; yeni evlenen gelinlere ise «Ак жоолугуң башыңан түшпөсүн!-(Ak) yazman yere düşmesin!” gibi örneklerde onların mutluluğuna ortak olma hissi vardır. Bu tür deyim özelliği taşıyan alkış sözleri her iki toplumda da tarihin süzgecinden geçerek halk tarafından kabul edilmiş, benimsenmiş, kuşaktan kuşağa aktarılmış, sözlü ve yazılı halk edebiyatının ürünleri haline gelmiş, üslup bakımından kullanışlı, söze güç katan ve her iki dilin söz hazinesini zenginleştiren unsurlar olarak kabul etmek gerekir.

Burada değinilmesi gereken bir husus da alkışların söylenmesinde (kutlama-dilek-temenni ve dua vs.) temel etken tabu kaynaklı olsa gerektir. Tabunun temeli ise korkuya dayanmaktadır.¹ Bu yüzden insanlar başlarına felaket gelmemesi ya da yakınlarına nazar değmemesi için alkış sözleri yeri ve zamanında söylerler. Örneğin Türklerde bir öğrenci sınava girmeden önce başarılı olması için anne babası ya da yakınları o öğrenciyeye: “Allah zihin açıklığı versin!” denir. Yine çiftçilerin hasat mevsiminde yağmur yağdığı zaman yağmurun doluya dönüşmemesi, sele meydan vermemesi için mahsullerine, mallarına ve evlerine zarar gelmesin diye “Allah afatından korusun!” diye Allah’a dua ederler. Bu tür dualara Kazak, Kırgız ve diğer Türk halklarında da rastlamak mümkündür.

Uzun yıllar konar-göçer olarak yaşayan Türk toplumları gizli güçlere inanmaya meylederek, kötülüklerden, doğal afetlerden, hastalıklardan, ölümlerden ve düşmanlardan korunmak için mücadele etmişlerdir. Karşı koyamadıkları kötülüklerden de uzak durmaya çalışmışlar, bazı güçlü kişilerden (bakşı) yardım almışlar ve gizli güçlere de inanarak onlardan yardımcı olmaları için duada bulunup kurbanlar adanmışlardır. Bu tür davranış ve inanç biçimi bugün de Orta Asya’da ve Türkiye’de devam ettiğini söyleyebiliriz.

Aşağıda alkış sözlerin her iki toplumda da kime ve kimlere hangi amaçla söylendiği, söyleyen kişide söylenen kişi ve yakınlarında ne tür bir duygu uyandırdığı belirtilmeye çalışacaktır.

2. Alkış Sözlerin Semantik Açısından Sınıflandırılması

a) Topluluğa ve 3. Tekil Şahıslar İçin Söylenen Alkış Sözler

Жолуң шыдыр, жолдошуң кыдыр болсун! Yolun(uz) açık olsun!,

Ооба, ооба, жума күнү. Кудайдын улуу күнү экен. *Жолуңар шыдыр болсун.* Кудагыга салам айтып коюңуз (Aytmatov, Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynağı, Delbirim, 2008). (Aytmatov 1, Delbirim, 328)

Кудай жол берсин - Allah selamet versin!: Yolculuğa çıkanlara karşılarına herhangi bir engel çıkmaması, başına kaza-bela gelmemesi için söylenen dilek sözüdür.

Ак жолун ачылсын! - Yolun açık olsun!. Yola çıkanlara, yeni bir başlangıç kuranlara gelecekte başarılı olmaları için söylenir.

Учуң узарсын! Ишин оңолсун! - Kolay gelsin! Allah Kolaylık versin! Allah ne muradın varsa versin!: Karşısındaki işinin daha iyi olması, işlerinin iyi gitmesi için söylenen dilek sözüdür.

- Мына ушул жер силерге мекен болот, - деди Мүйүздүү Бугу-Эне. - Жер тилип, эгин эккиле, мал багып, балык уулагыла, ошентип бейпил кеңчилик,

бейкут тынчтыкта миң-миң жыл өмүр сүргүлө. *Учуңар узарып, урук-тукумунар көбөйсүн, алдыңарды бала басып, аркаңарга мал толсун.* (Aytmatov, Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynağı, Ak Keme, 2008, 72).

Оозуңа май! - Müjde!, Gözünüз aydın! Güzel haber veren kişinin söylediği bir sözdür. İyi haber getiren kişi “*Müjde! Oğlunuz askerden geldi.*”, “*Müjdemo isterim.*” der ve ev sahibi de o kişinin gönlünü almak için ona hediye verir. Krg. Айтканыңыз чын болсо, *оозуңузга май, молдоке!*,

Арабадан ыргып түшүп, Жайнактан мурда озунуп, «*Энеке, оозуңа май, кагылайын энеке!*» - деп, жетип келди да, катты кармаган колдору калтырап, эчтекесин окуй албай: «Аман! Аман-эсен!» - дей берди (Aytmatov, Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynağı, Samaanın Colu, 2008, 159).

Ак чүч! - Çok yaşa!/yaşayın!: Напşıран birisine, çoğunlukla büyüklerin küçüklere söylediği “sağ ol, sağlıklı ol” anlamında kullanılır. Kırgızcada “Ак чүч! - Çok yaşa!” büyük-küçük ayırt etmeksizin herkes için

¹ Bkz. A. Güngör, *Tabu ve örtmece sözler* (euphemism) üzerine, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 29, Prof. Dr. Zeki Başar Özel Sayısı, s. 69-93. Erzurum 2006

kullanılabilmektedirken, Türkçede “Çok yaşayın!” formuyla sadece mesafeli ya da saygı duyulan kişiler için söylenmekte, samimi olduğumuz ya da akraba büyüklerine ise yalnızca “Çok yaşa” denilebilmektedir.

Ат байгелүү болсун! - Kolay gelsin!: Kırgızcada at bağlayan kişiye ya da o bölgede bulunan kişiler için söylenen bu dilek sözü “İşinizde başarılı olun!” anlamında kullanılmaktadır. Kırgızların toplumsal yaşantısında ata ne kadar önem verildiğinin de işaretidir. Türklerde de herhangi bir işle uğraşan kişiye “Kolay gelsin!” denir. Türkiye’nin üç tarafı denizlerle çevrili olmasından dolayı balıkçılıkla uğraşan Kırgızlara nazaran balık adları daha fazladır. Balık tutan kişilere de “Rastgele!” denir.

Арбак колдосун! - Geçmişlerinizin ruhuna değsin!:

- Оомийин! Арбак-кудай колдосун, жеңип келгиле! (Aytmatov, Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynağı, Betme Bet, 2008, 118).

Кудай жалгасын, бөрү Теңири жалгасын, бөлтүрүктөрүңү жалгасын (Aytmatov, Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynağı, Kıyammat, 2008, 137).

Kırgızlarda herhangi zor bir durumdan kurtulmak için “Atalarımızın ruhları bizleri korusun.” anlamındaki dilek-temenni sözüdür. Ancak Kırgızların geçmişten gelen “Şaman” inancından olsa gerek ruhlardan hep yardım istemiştir. Bu inanç bugün de devam etmektedir. Kırgız halkı arasında söylenegelen “Манас атанын арбагы сиздерди колдосун!” sözü de bunun en somut örneğidir. Türkler Müslüman olduktan sonra Allah ile kul arasına herhangi birisinin giremeyeceği, ruhlardan, ölen insanlardan şefaahat dilenemeyeceği, sadece ve sadece Peygamberin şefaahatçi olabileceği inancı hâkimdir. “Geçmişlerinizin ruhuna değsin!” sözü ise misafirin ev sahibine yemek yedikten sonra söylediği bir dilek sözüdür.

Аягыбыз жеңил болсун! - Allah acil şifalar versin!, Geçmiş olsun!: Her iki dilde de hasta ziyaretine giden kişilerin hasta olan kişi ya da kişilere çabuk iyileşmeleri, tez vakitte sağlıklarına kavuşmaları için söylediği dilek sözüdür.

Кудай кут кылсын! - Таşına toprağıна bereket!: Kırgızcada “Кудай кут кылсын!” sözünde, Kırgız toplumunun geçmişte hayvancılıkla uğraştığı, konar-göçer yaşam bir hayat sürdüğünün izleri görülmektedir. Yaylaktan kışlağına göç sırasında sayılan hayvan sayısından memnuniyet duyulduğunun ifadesini yansıtmaktadır. Türkçede “Таşına toprağıна bereket!” alkış sözünde ise Türk toplumunun artık konar-göçer bir yaşam tarzından yerleşik hayata geçildiği, hayvancılığın yanında tarımla da uğraşmaya başladığı görülmektedir. Özellikle harmandan kalkılırken harman yerinde toplanan tahılın (buğday, arpa vs.) son tası da çuvallara konulurken söylenen dilek sözüdür.

Ошо балдарынын бирин мен сага энчилеп бергем... Кудай кут кылсын, жаныңа жолдош болсун. А жанагы айткан сөзүң бекер сөз... (Aytmatov, Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynağı, Kılım Katar Bir Kün, 2008, 94).

b) Yeni Evlenen Çifte ve Geline Söylenen Alkış Sözler

Ак жоолугуң башыңан түштөсүн! - (Ak) yazman yere düşmesin!: Gelinlere “Bir yastıkta kocayın, ömrünüz uzun olsun, mutlu olun” anlamında kullanılan dilek-temenni sözüdür (Saparbaev, 1997, 303). Bunun tersi “kara жоолук салынбасын- kara yazma takınmasın, anlamındadır. Çünkü “Ak” sözcüğü her iki toplumda da temizliği, saflığı, iyiliği temsil etmektedir. Kırgızlarda gelin olacak kıza “Ak жоолук-ак yazma/eşarp” takılır. Bu ise kızın artık evlendiği, yuva kurduğu anlamına gelir.

Көшөгөң көгөрсүн!, Кудай Жалгасын!, Теңир жалгасын!, Жарың менен тең кары! - Allah bir yastıkta kocatsın!, Mutluluklar!: Türkçede “Allah bir yastıkta kocatsın!” sözü yeni evlenen çifte mutlu bir yuva kurmaları için söylenir. Türklerde “Kınan kutlu olsun!” sözü ise düğünden bir gün önce gelin adayının baba ocağında geçirdiği son gecede yapılan kına yakma merasiminde gelin adayına mutluluk dilemek için söylenir. Türklerde kına herkes için yakılmaz. Gelin olan kıza, askere giden Mehmetçiğe ve ölen hanımların ellerine ve ayaklarına yakılır. O yüzden Mehmetçiğin bir adı da “kınalı kuzu”dur. Kırgızlarda ise bu tür bir gelenek yoktur.

Ассалоому алейкум, Урмат аке!

- Алейким салам, Илияс. Куш боо бек болсун! - деп мага куттуу болсун айтты. - Көшөгөңөр көгөрсүн, балабакыралуу болгула! (Aytmatov, Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynağı, Delbirim, 2008, 289).

Этегиңден жалгасын! Бала-чакалуу бол! - Allah çoluk çociğa karıştırсын!: Yeni evlenen çiftlere söylenir. Çünkü evliliğin temel amacı bütün toplumlarda olduğu gibi her iki toplumda da çoluk çocuk sahibi olmak, iyi bir yuva kurarak toplumun devamını sağlamaktır.

Кудай үй-бүлөңүзгө тынчыллык, ыйман берсин! – Allah dirlik düzen versin!: Bu dilek sözü Kırgızların düğünlerde damat ve gelin için bir sözdür. Kırgızlarda ve Türklerde büyüklere saygı ön plandadır. Onların dualarını almak önemlidir. Yeni evlenen çiftlerin iyi bir aile kurmaları, birlik ve beraberlik içinde bir hayat sürmeleri için dilek ve temennide bulunulur.

c) Gençler İçin Söylenen Alkış Sözler

Өмүрлүү бол! – Çok yaşa!, Allah uzun ömür versin!

Айша - апа. Рахмат, айланайындар, өмүрлүү болгула (Айтматов, Ҷигармаларынын Segiz Tomduk Сынагы, Fuciyama'da Kadir Tün, 2008, 422).

Бактулуу бол! Кудай тилегиңди берсин! – Allah ne muradın varsa versin!

- Кудай тилегиңи берсин, садагаң болоюн (Айтматов, Ҷигармаларынын Segiz Tomduk Сынагы, Betme Bet, 2008, 116).

Ишиң илгери болсун! – Allah tuttuğunu altın etsin!

- Саломалейкум, Танаке! Иш илгери болсун! - деген дабыш чыкканда башын көтөрсө, маңдайында Ыбрайым турат (Айтматов, Ҷигармаларынын Segiz Tomduk Сынагы, Gülsarat, 2008, 416).

Yukarıdaki alkış sözler büyüklerin küçüklere söylediği sözlerdir. Geleceği oluşturacak olan gençlerdir. Onun için onların başarılı olması, ömürlerinin uzun ve sağlıklı olması hem anne baba için önemlidir hem de toplum için önemlidir. Yine bu sözler gençlere cesaretlendirmek ve kendine güven duyma hissi uyandırmak için söylenir.

d) Yeni Doğan Bebekler İçin Söylenen Alkış Sözler

Бешик боо бек болсун! – Allah analı babalı büüytsün!, Yaşı/ömrü uzun olsun!, Yeni doğan çocuğun sağlıklı, ana-babalı büyümesi için anne-baba ve akrabalarına söylenen kutlama sözüdür.

Ой, мен эмне эле бежиреп жатам, бешик бооң бек болсун, Эрдене, атын кой эми! (Айтматов, Ҷигармаларынын Segiz Tomduk Сынагы, Ҷыңгызхандын Ак Булуту, 427).

e) Çocuklara Söylenen Alkış Sözler

Алдыңа кетейин!, Бөйрөгүмдү чабайын!, Колкомду чабайын!, Өпкөмдү чабайын! (Tölökova, 2012, 21) - **Kurbanın olayım!, Allah'ına kurban!; Балакетиңди алайын! – Allah nazardan saklasın!:** Bu tür alkışlar anne babanın ya da büyüklerin çocuklara söylediği alkış sözlerdir. İyi görme, sevindirme, yalvarıp yakarma anlamında kullanılır. Düz anlamı ise "Çok yaşa, ben senden önce öleyim." anlamında kullanılır (Kırgız Tilinin Sözdüğü, 2010, 82).

- Ой-бай, жараткан Эгем, мен ыраазы! Алдыңарга кетейин! Атаңар көрсө, кубанчынан жер жарылмак!

өпкө-боорумду чабайын-ай, менин эмнеме кызыктың? (Айтматов, Ҷигармаларынын Segiz Tomduk Сынагы, Betme Bet, 2008, 133).

Кызым, көзүмдүн нуру, балакетиңди алып кетейин! - деген сөздөр эненин оозунан ошондо өзүнөн-өзү чыгып кетет (Айтматов, Ҷигармаларынын Segiz Tomduk Сынагы, Ак Саан, 2008, 21).

Бекей таежеси болбоду.

- Кой, балакетиңди алайын, сени жалгыз таштабайм, - деп баланы үйүнө жетелеп кирип кетти (Айтматов, Ҷигармаларынын Segiz Tomduk Сынагы, Ак Кеме, 2008, 157).

Çоғунlukla çocuklara, yerine göre büyüklerin kendilerinden küçük olanlara söylediği dilek ve dua niteliğinde kullanılır.

Мээнетиңди алайын! – Kulun-kurbanın olayım!: Yalvarma, yakarma ile birlikte merhamet içeren ifade biçimidir.

Айланайын!, Балакетиңди алайын! Садага болоюн! Садагаң кетейин! Секет болоюн! – Kurban olayım!, Kulun-kölen olayım!, anlamındadır. Kırgızlarda halk inanışlarına göre eskiden "çocuğun başına bir bela gelmesin, onun başına gelecek bela benim başıma gelsin" diye çocuğun/küçüğün etrafında sağdan sola doğru dönerlerdi. Böylece çocuğun etrafında dönen kişi kötülükleri kendisine çekerti. Ancak günümüzde sağdan sola doğru dönme işi yasaklanmıştır. Bunun yerine tersinden dönerek kötü ruhları aldatma yoluna gidilmektedir. Örneğin, bir kişinin başında su döndürülerek o kişinin üzerine gelen felaketin, kötülüğün suya geçtiğine, Nevruzda da ateşin üzerinden atlandığı zaman kötülüklerin ateşe geçtiğine inanılmaktadır. Arapçadan Kırgızcaya giren **балакет (fekalet), садага (sadaka) ve секет (zekât)** sözcükleri ile alkış sözler türetilmiştir. Bu tür alkış sözlerin Kırgızların İslamiyeti kabulü ile Kırgızcaya

yerleştiği kanısında. *Кудай милегиңи берсин, садагаң болоюн..* (Aytmatov, Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynağı, Betme Bet, 2008, 160).

- Токто. Жашыңы аарчып ал. Ыйлаба да. *Садагаң болоюн уулум, ыйлабачы?* (Aytmatov, Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynağı, Delbirim, 2008, 351).

Kırgızlarda çocuğunu veya kendisinden küçük olanları şımartmak, yalvarıp yakarmak için kullanılır.

Yukarıdaki alkış sözlerden de anlaşılacağı üzere Kırgız edebî dilinde bu tür alkış sözlerin daha zengin olduğu yönündedir. Ancak her iki toplumda da anne babanın çocukları koruyup kollama güdüsünün ön plana çıktığı görülmektedir. Her iki toplumda da çocuk ne kadar büyük de anne babanın gözünde hep çocuktur ve korunup kollanması gerektiği inancı hâkimdir. Bu değer yargısının batı toplumlarına göre daha güçlü olduğu, ata - erkil ailenin varlığını sürdürdüğünün işaretidir.

f) Yaşlılara Söylenen Alkış Sözler

Кудай узун өмүр берсин! - Allah gecinden versin! Bu alkış sözü yaşlılar için söylenir. Onların daha uzun ömür sürmeleri, çoluk çocuklarının mürüvvetlerini görmeleri arzusundan kaynaklanır.

Кудай бирөөнүн көзүнүн кармапсасын! - Allah ele güne muhtaç etmesin!

Yukarıdaki alkış sözleri her iki toplumda da yaşlı olanların söylediği sözdür. Hiçbir insan kendi evlatları ve yakınları da olsa ele avuca düşmek istemez. Yatağa düşmeden vefat etmek isterler. Bu yüzden Türklerde "Allah son gürlüğü versin" sözü kullanılır.

g) Yakınları Ölen Kişilere Söylenen Alkış Sözler

Арты кайрылуу болсун! - Başınız sağ olsun!, Allah rahmet eylesin!

Угузганынан жети күн өтүп, жетилигин берген соң, эл уруксат этти: жыл маалы аза тутсак да аз болор, арга канча, *арты кайрылуу болсун* (Aytmatov, Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynağı, Samaçının Colu, 2008, 157).

Жаткан жери жайлуу, топурагы торко болсун! - Nur içinde yatsun!, Allah mekânını cennet eylesin!

«Алдында өзөнүң калды жайкын. Үстүндө Теңир ээлеген көгүң турат. Өзөктүү өз тукумуң, калың журтуң сөөгүңдү көтөрүп, башын ийип астыңда турат азалуу. *Жаткан жериң жайлуу болсун, топурагың торко болсун!*» (Aytmatov, Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynağı, Ak Keme, 2008, 65).

Yukarıdaki alkış sözler yeni vefat eden kişinin yakınlarına söylenen sözlerdir. Ancak edebî dilde, özellikle roman ya da hikâyelerde yazar/kahraman vefat eden kişi ile bire bir konuşur. Bu durum Aytmatov'un Ak Keme (Beyaz Gemi) romanında da karşımıza çıkmaktadır. Kahraman, vefat eden kişinin kendisini duyduğunu bilir ya da hisseder.

Yukarıda değinilen bazı alkış sözlerde karşımıza çıkan dilsel göstergeler şunlardır:

İnançla İlgili Dilsel Göstergeler: *Кудай-Allah, Арбак-ruh, Манас ата, Кут-kutlu, cennet, Nur, rahmet eyle-* göstergeleri her iki dilde de ortak özellikler göstermektedir Bu dilsel göstergeleri bireylerin dini nasıl algıladıkları, o toplumda anlam ve kaplam olarak ne ifade ettiği ve her iki dilsel toplulukta nasıl kabul gördüğünü yansıtan etnolengüistik unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Sosyal Hayat İle İlgili Dilsel Göstergeler: *Балакет, Kurban ol-; Садага, Секет болуу, Kulu - kölesi ol-, bereket!; Ак жоолук, Көшөгө, тынчыллык, ыйман - dirlik düzen; Өмүр- өмір,* gibi dilsel göstergeler de her iki toplumun gelenek ve göreneklerini, yaşam biçimini, dış dünyayı nasıl algıladıklarını betimlememize yardımcı olmaktadır.

Sonuç

Alkış sözler bir milletin söz hazinesidir, zenginliğidir. Bu hazine atalarımızın bize bıraktığı bir mirastır. Alkış sözlerin her iki dilde/lehçede de kendi içinde söylenişleri farklı anlamları aynı ve birbirine sinonim olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında bu sözler çoğunlukla çocukları, kendinden küçükleri sevindirme, hoş görme, yalvarıp yakarma anlamlarında kullanılmaktadır. Alkış sözler kalıp sözler olduğu için zihnimize hazır haldedirler ve yeri ve zamanı geldiğinde, bir durum karşısında ağızımızdan bir çırpıda dökülürler. Dile zenginlik katar ve konuşmayı akıcı hale getirir.

Alkış- Kargış sözleri çeviri/aktarma öncesinde, sırasında ya da sonrasında çevirmenin görevi; bilinmeyen bir dünyanın ürününü kendi dünyasına getirmek olmalıdır. Diğer taraftan çevirmen; hem kendi kültürünü hem de çeviri/ aktarma yaptığı kültürü iyi tanımalıdır.

Çevirmen, bir dilin özelliklerini, ritimlerini ve biçimlerini bozmadan en doğru biçimde aktarmalı, kaynak metindeki etkinin eşdeğerini erek metinde de vermeye çalışmalıdır. Böylece çeviride/aktarmada karşılaşılan kayıplar bu şekilde en aza indirilebilir. Aksi halde diller arasında kültürel köken birliği ve eşdeğerlilik olsa bile çeviride/aktarmada bilgi yitimini azaltmak zorlaşacaktır.

KAYNAKÇA

- Abılkasımova, R. (2017). Kırgız Kep Madaniyatının Manisi cana Özgöçölüğü. *Vestnik MUK*, 2(32).
- Alkaya, E. (2002). İki Dillilik ve Rusçadan Tatar Türkçesine Geçen Kavram Tercümeleleri. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*(Volume 2/2 Spring), 45.
- Aytmatov, Ç. (2008). *Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynagı, Ak Keme* (Cilt 3). Bişkek: Biyiktik.
- Aytmatov, Ç. (2008). *Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynagı, Betme Bet* (Cilt 1). Bişkek: Biyiktik.
- Aytmatov, Ç. (2008). *Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynagı, Delbirim* (Cilt 1). Bişkek: Biyiktik.
- Aytmatov, Ç. (2008). *Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynagı, Fuciyama'da Kadır Tün* (Cilt 3). Bişkek: Biyiktik.
- Aytmatov, Ç. (2008). *Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynagı, Gülsarat* (Cilt 2). Bişkek: Biyiktik.
- Aytmatov, Ç. (2008). *Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynagı, Kılın Katar Bir Kün* (Cilt 4). Bişkek: Biyiktik.
- Aytmatov, Ç. (2008). *Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynagı, Kıyamat* (Cilt 5). Bişkek: Biyiktik.
- Aytmatov, Ç. (2008). *Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynagı, Samaçının Colu* (Cilt 2). Bişkek: Biyiktik.
- Aytmatov, Ç. (Çıgarmalarının Segiz Tomduk Cıynagı, Ak Caan). Bişkek: Biyiktik.
- Duymaz, A. (2000). Sihir Şiirlerinin Bir Türü Olarak Alkışlar. *Millî Folklor*, 15.
- Egemberdiev, R. (2009). *Kırgız Tilindegi Frazelogizmdin Cemantikasi cana Leksikografıyalanışı*. Bişkek: Turar.
- Gökdayı, H. (2012). Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri., (s. 660-670). Adana.
- Güngör, A. (2018). *Kırgızca Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Sonçağ.
- Kencebaev, D. (2003). *Kotormonun Ligvistiklik Maseleleri (Doktora tezi özeti-Avtoreferat)*. Karakol.
- Kırgız Tilinin Sözdüğü* (2010). Bişkek: Avrasya Press.
- Musaoğlu, M. (Kış-2003). Türkçede Çeviri ve Aktarma. *Bilig*(24).
- Saparbaev, A. (1997). *Kırgız Tilinin Leksikologiyası cana Frazelogiyası*. Bişkek.
- Sarıkov, S. T. (2017). Kırgız Tilinde Alkoo, Kaaloo-Tilek İretinde Aytılğan Frazelogizmdin cana Alardın Semantikasi. *Mejdunarodny Nauçnyy Jurnal "Nauka. Obrazovaniye.Tehnika"*. No:3-4, 38-44.
- Terzioğlu, Ö. (2007). Alkış ve Kargışların, sözlü Kültürdeki Yerleşik Kodların Aktarımını ve Yeniden Üretimini Kolaylaştıran Biçimsel Özellikleri. *Millî Folklor*, 34-37.
- Tölökova, E. (2012). *Kırgız Tilindegi "Bala" Kontsepti, Avtoreferat (Yayımlanmamış Doktora Tez Özeti)*. Bişkek.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilimin Temel Kavramları ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual.
- Yazıcı Ersoy, H. (2011). Başkurt Türkçesinde Kalıp Sözler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(30).
- Yılmaz, Ö. D. (2018; V (II)). Bir Dil Alt Dizgesi Olarak Söz Dizimi ve Birimleri. *MUTAD*, 259-269.